

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний аграрний університет
Центр післядипломної освіти та дорадництва

«РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА КООПЕРАЦІЇ НА СЕЛІ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ І НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ**

ЗМІСТ

Г.М. Калетнік, І.В. Гончарук СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА МОДЕЛІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА І КООПЕРАЦІЇ.....	5
М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк КООПЕРАТИВНІ ВІДНОСИНИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ: ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ.....	13
Л.М. Пронько РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	19
Т.І. Чернопищук КООПЕРАТИВНИЙ РУХ ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	26
Ю.В. Довгань ДЖЕРЕЛА ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ.....	35
О.М. Тітаренко РОЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	41
О.І. Шаманська ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ.....	47
Л.П. Шевчук, С.М. Злотковський КОНТРОЛЬ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	54
О.О. Мороз, Д.В. Стасенко СУЧАСНИЙ СТАН БОРОШНОМЕЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ДИНАМІКА ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ ВІННИЧЧИНИ.....	58
О.В. Тодоров ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ СІЛЬГОСПВИРОВНИКІВ.....	64
В.А. Пехов РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ У МЕХАНІЗМІ РИНКУ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ.....	69
С.Ф. Разанов, В.В. Шеєць КОНЦЕНТРАЦІЯ Р _p ТА С _d У ГОМОГЕНАТІ ТРУТНЕВИХ ЛИЧИНОК ЗА РІЗНОЇ КИСЛОТНОСТІ ҐРУНТІВ МЕДОНОСНИХ УГІДЬ.....	72
І.А. Семчук ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СЕЛІ.....	76
Я.В. Гонтарук ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	81
І.В. Зубар ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ МАЛИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА.....	85
М.А. Тонкопій ІННОВАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ	91

КООПЕРАТИВНИЙ РУХ ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

*Т.І. Чорнопищук, кандидат економічних наук, доцент
Вінницький національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Кооперативний рух в Україні пройшов тривалий час історичних випробувань. Завжди на селі він носив демократичний характер і виступав як засіб захисту селянства та сприятливий фактор розвитку сільськогосподарського виробництва. І на цей час кооперація на селі розглядається, з одного боку, як один із основних напрямів консолідації ресурсного потенціалу фермерських та особистих (підсобних) господарств, доступу їх до фінансових ресурсів та посилення позицій на ринку, з іншого, як умова збереження та відродження села.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На цей час в економічній літературі приділяється значна увага розвитку кооперативної теорії і методології. Зокрема, питання кооперації знайшли своє відображення в працях В.В. Зіновчука, В. К. Збарського, М.Й. Малика, А.В. Молдавана, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука та багатьох інших, хто прагнув пов'язати відродження кооперації з сучасними вимогами, які формують ринкові відносини. Однак до цього часу така форма ведення вітчизняного сільського господарства майже не використала свій потенціал. Вітчизняні кооперативні структури не завжди можуть вистояти конкуренцію з боку комерційних організацій.

Постановка завдання, мети досліджень. За сучасних умов активного розвитку підприємництва в контексті трансформаційної динамічності національної економіки формування кооперативних відносин на селі залишається проблемним. Метою дослідження є розглянути історичний аспект розвитку кооперації, оцінити процеси формування кооперативних відносин в сучасних умовах та обґрунтувати можливості їх поглиблення у сільській місцевості.

Виклад основного матеріалу. Кооперація у розумінні як співдружність, в історичному аспекті, проявлялася починаючи з найпримітивніших стадій людської цивілізації. В Україні більш-менш сталі форми кооперативної організації з'явилися після селянської реформи 1861 р. Особливо масового розвитку сільськогосподарська

кооперація набувала з 1905 р. до революції, у період НЕПу. У цей час значно розвивається кооперативна теорія і методологія, в яку певний вклад внесли відомі українські вчені М. Драгомонов, М. Туган-Барановський, пізніше В. Бородаєвський та інші.

Велика заслуга у створенні завершеної, логічно вивіреної, практично обґрунтованої теорії сільськогосподарської кооперації належить О.В. Чайнову. Зроблені ним висновки мали велику наукову і практичну цінність, були плідно використані світовою суспільно-економічною думкою і у багатьох відношеннях зберегли своє значення до нинішнього часу. Проте у нашій країні ці наукові висновки і перспективні ідеї визнання у свій час не знайшли. Згадані ідеї О.В. Чайнова були лише з початком відродження кооперативного руху у 90-х роках попереднього століття. В економічній літературі виділяють наступні періоди розвитку кооперативного руху у нашій країні: початкова доба (1861-1877р.р.); доба занепаду (1877-1895р.р.); доба нового підйому (1895-1905р.р.); доба масового зростання (1905-1917р.р.); жовтнева революція та доба військового комунізму (1917-1920 р.р.); часи нової економічної політики (1921-1929р.р.); період одержавлення кооперативних форм господарювання (1930-1987рр.); період відродження (з кінця 80-х років).

Світовий та вітчизняний досвід сільськогосподарської кооперації свідчить про високі потенційні економічні можливості такої співпраці, однак до цього часу ця форма ведення господарської діяльності залишається не зовсім зрозумілою як для підприємницького середовища, так і для громадськості. На цей час кооперативний сектор аграрної економіки в Україні знаходиться на стадії транзитивних змін. Він охоплює кооперативи та їх об'єднання різних типів кооперації: і ті, що історично склалися, і ті, що вважаються новими для вітчизняної кооперації.

Основною рисою, що визначає сутність кооперації є об'єднання ресурсів самостійних суб'єктів (власників), які володіють рівними правами в управлінні процесом господарської діяльності, а його результат розподіляють пропорційно своїй участі. Типово, розвиток кооперації спрямований на досягнення організаційно-економічних і соціальних інтересів селянства, гармонізацію життя на селі. Організаційно-економічна складова розвитку сільськогосподарської кооперації передбачає концентрацію виробництва на кооперативних засадах, а відповідно формування самостійного сільськогосподарського товаровиробника, який в повній мірі може використати переваги

великомасштабного виробництва. Соціальна складова – шлях до підвищення зайнятості та рівня доходів сільського населення.

З вітчизняного і світового досвіду знаємо, що існує два види сільськогосподарських кооперативів: виробничі кооперативи і кооперативи виробників. У першому – члени кооперативу займаються виробничою діяльністю, у другому – юридичні особи для організації виконання робіт та надання послуг, як частини технологічного циклу виробництва, об'єднують ряд функцій. Перша форма кооперації на селі (виробничих кооперативів) не отримала широкого розповсюдження у світовій практиці. Але існує досвід успішного функціонування виробничих кооперативів у Східній Німеччині, Угорщині. В якості найбільш успішного прикладу сільськогосподарської виробничої кооперації можна назвати ізраїльські кібуци. В Україні виробничі кооперативи розвивалися за часів НЕПу. Колгоспна організаційна форма господарюючих суб'єктів у сільському господарстві України з самого початку їх заснування втратила кооперативну сутність. Серед основних особливостей колгоспів, які не відповідали кооперативним принципам – це те, що члени колгоспу не володіли власністю майна і землі, практично їх можна прирівняти до найманих працівників. Тоді як сільськогосподарський виробничий кооператив є комерційною організацією, що за своєю сутністю передбачає об'єднання власників (майна, землі) для сільськогосподарського виробництва на умовах особистої трудової участі. За діючим на цей час законодавством, в Україні сільськогосподарський виробничий кооператив являє собою підприємство, яке створюється з метою спільного ведення виробництва продукції на добровільних засадах з обов'язковою трудовою участю в його діяльності членів кооперативу шляхом об'єднання їх грошового капіталу і землі. Основні відмінні риси виробничого кооперативу, що відрізняють його від інших видів кооперації є мета виробничого кооперативу, яка полягає в одержанні прибутку, участь членів підприємства є трудовою, трудова діяльність у такому кооперативі переважно самими членами кооперативу.

Аналізуючи існуючі у світовій практиці виробничі кооперативи можна виділити три основних їх форми – це кооперативи чистого типу; кооперативи, у яких переважають елементи акціонерної форми підприємства; кооперативи змішаного типу (рис. 1).

Форми виробничих кооперативів

кооперативи
чистого типу

кооперативи з
елементами
акціонерної
форми
підприємства

кооперативи
змішаного
типу

кооперативи, у яких встановлені рівні права пайовиків, як у прийнятті рішень (за принципом „один член кооперативу – один голос“), так і у розподілі прибутку незалежно від розмірів вкладу при обов'язковій участі членів кооперативу у його діяльності

кооперативи, у яких переважають елементи акціонерної форми підприємства, коли прибуток розподіляється відповідно до пая членів кооперативу і не обов'язкова їх трудова участь у господарській діяльності (в той же час рішення в більшості таких об'єднань приймаються на рівноправній основі)

кооперативи, що поєднують принципи діяльності „чистої кооперації“ і акціонерного товариства

Рис 1. Основні форми виробничих кооперативів

Життєздатність і перспективи розвитку виробничих кооперативів у вітчизняному аграрному секторі зумовлені тим, що ця форма господарювання дозволяє найбільш оптимально поєднати підприємницькі риси підприємства, які є адекватними ринковій економіці, з одного боку, та традиційно сформований досвід господарювання, ресурсний потенціал і психологічний клімат, що притаманний для вітчизняного сільського господарства і переваги кооперативної форми господарювання, з іншого боку. Розвиток виробничої кооперації на селі найбільше сприяє гармонізації інтересів селян і раціональній системі господарювання. Така форма господарювання дозволяє використати у сільському господарстві переваги великомасштабного виробництва; зберегти районовано сформовану галузеву структуру сільськогосподарських підприємств; забезпечити раціональне використання ресурсного потенціалу сільського господарства, особливо землі з урахуванням її особливостей, як засобу виробництва; створити умови для розвитку власної

виробничої інфраструктури, допоміжних промислів, а також утримати належний рівень конкурентоспроможності підприємства за рахунок використання великих за обсягом підприємницьких операцій, поглиблення диверсифікації виробництва. Відомий вчений М.І. Туган-Барановський, зазначає, що виробнича кооперація є дещо значно більше, ніж кооперація тільки в галузі виробництва, вона є родом повної кооперації, яка зв'язує в одне господарське ціле даний гурт робітників в усіх стосунках до ринку[5].

Історичний вітчизняний і світовий досвід показує, що виробничому кооперативу, як формі підприємництва по відношенню до інших господарських структур у сільському господарстві притаманні певні переваги. Переваги виробничого кооперативу, форми агробізнесу, полягають передусім у високому рівні демократизації устрою та управління; участі в управлінні; можливості членів кооперативу обрати своїх керівників або самому входити до керівного складу, безпосередньо впливати на розмір прибутку, на ціни, кожному відчуті себе повноправним членом - власником; прозорості всієї діяльності підприємства та здійсненні контролю над нею; рівності усіх членів кооперативу щодо праці відповідно до фаху, кваліфікації, високому рівні зайнятості, високому рівні соціальної захищеності та ін. Відповідно кооператив як форма підприємництва зменшує невпевненість і ризик сільськогосподарських товаровиробників, підвищує гарантію безпеки від зовнішнього впливу в умовах конкуренції.

Однак, для кооперативу, як форми підприємництва, часто характерними можуть бути обмеженість джерел фінансування, обмеженість у виборі професійних кадрів, низький рівень підготовки і навчання членів кооперативу, обмеженість напрямків і сфери діяльності. Часто у сучасній вітчизняній практиці виробничої сільськогосподарської кооперації спостерігається недовіра до керівника, коли останньому притаманний менталітет підприємця і кооператив сприймається як організація головуючого, де члени кооперативу не впливають на прийняття рішень. У великій мірі через ці причини та відсутність кооперативного досвіду виробнича кооперація у сільському господарстві України у останні роки не досягає належного успіху, втрачає свою конкурентоздатність, як наслідок спостерігається стрімке зменшення кількості виробничих кооперативів. Кількість виробничих кооперативів у сільському господарстві зменшилася з 1226 тис. у 2007 р. до 809 одиниць у 2013 р., а у загальній структурі сільськогосподарських підприємств - відповідно з 2,2 % до 1,5% [4, 2].

Друга форма кооперативних відносин на селі (кооперативів виробників) набула великого поширення у світовій практиці (США, Канада, Швеція, Франція, Німеччина, Данія тощо) і трансформувалася у розгалужену мережу різних обслуговуючих та виробничих кооперативів (це виробничі кооперативи з надання послуг, що пов'язані з виробництвом сільськогосподарської продукції, зокрема: годівлею, випасом та репродукцією тварин, а також технічних, транспортних послуг тощо у сільськогосподарському виробництві та не відповідають рисам виробничого кооперативу, що визначається законодавством України). Зокрема, у Франції нараховується 3,5 тис. сільськогосподарських кооперативів, які займаються переробкою і збутом продукції, 13,3 тис. кооперативів, які спеціалізуються на колективному використанні техніки. В Канаді нараховується більше 1,3 тис. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [1]. У переважній більшості такі кооперативи є некомерційними організаціями по відношенню до своїх членів, вони діють з тим, щоб забезпечити надання якісних послуг своїм членам і сприяти підвищенню їх прибутковості.

В аграрній сфері України до цього часу обслуговуюча кооперація, незважаючи на її переваги, не отримала великого поширення. В Україні зареєстровано 953 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи, які об'єднують дрібних і середніх сільськогосподарських товаровиробників. При цьому діючими залишаються лише 618 кооперативів. Решта, до цих пір не можуть розгорнути свою діяльність [1]. Крім того, частина цих кооперативів працює з порушеннями кооперативних принципів, а інша частина лише формально може належати до кооперативів. Тоді як в Україні діє 40 752 фермерських господарства, в яких використовується 20,4% сільськогосподарських угідь. Також, за статистикою, виробництвом сільськогосподарської продукції займалося 4,3 млн. особистих селянських господарств, які виробляють майже половину всієї аграрної продукції, особливо трудомісткої. Зокрема, у 2013 р. цими господарствами вирощено 97% картоплі, 92% баштаних культур, 88% овочів, 81% плодів і ягід, 21% зерна, 15% соняшнику та 16% цукрових буряків. У господарствах населення зосереджена значна частина поголів'я худоби та птиці: на початок 2014р. вони утримували 68,3% поголів'я великої рогатої худоби (у т.ч. корів – 77,5%); 51% свиней; 85,7% овець та кіз; 42,6% птиці всіх видів [4].

Відповідно до діючого нині в Україні законодавства, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив створюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб - виробників

сільськогосподарської продукції з метою обслуговування переважно членів кооперативу на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва. Унікальність обслуговуючих кооперативів серед інших організаційних форм ринкової інфраструктури полягає в тому, що він має бути зорієнтований не на отримання прибутку, а на як повніше задоволення економічних потреб своїх членів-клієнтів. Це високоорганізована форма взаємодопомоги, яка дуже необхідна ним виробникові сільськогосподарської продукції. Специфічною і найважливішою характеристикою обслуговуючого кооперативу є те, що його члени посидують в одній особі співвласника кооперативного підприємства і його клієнта. Це має важливе стимулююче значення, сприяє пошуку економічної вигоди в групових діях.

Основна мета таких кооперативів – забезпечити захист дрібних селянських господарств або окремих колективних сільськогосподарських підприємств від монопольних об'єднань, які прагнуть розширити і контролювати сфери впливу на виробництво через монополізацію ринків збуту, підвищити конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників. Формування та розвиток таких кооперативних структур у сільському господарстві сприятиме вирішенню проблем, пов'язаних з існуючою на цей час ізольованістю сільськогосподарського виробництва від сфери переробки, агросервісу, які до цього часу ускладнюють процес відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні. Для українського селянства особливу роль такі кооперативні структури можуть відіграти, як складові ринкової інфраструктури на рівні сільського населеного пункту, району чи регіону.

Незважаючи на таке велике різноманіття видів і сфер діяльності кооперативів, усі вони мають однакову соціально-економічну природу. Їх об'єднують спільні ознаки – кооперативні принципи, в основі яких лежать ідеї перших кооператорів. Вони чітко були визначені в документах Міжнародного кооперативного альянсу – світового об'єднання національних і регіональних організацій кооперативів понад 100 країн світу. Ці принципи в комплексі формують унікальність соціально-економічної природи кооперативу і відрізняють кооперативи як організаційно-правову форму від інших форм господарських об'єднань. Розрізняють три види принципів (табл. 1). Реалізацію цих принципів у формуванні кооперативного сектору аграрної економіки здійснюється шляхом формування та розвитку безприбуткових кооперативів. Однак, до цього часу такі кооперативи не отримали великого поширення у сільському господарстві України.

Принципи діяльності кооперативів

Економічні	Організаційні	Соціальні
Кооператив функціонує для задоволення спільних економічних потреб членів на неприбуткових засадах (за собівартістю)	Членство в кооперативі є добровільним і особистим (не може передаватись іншим особам і успадковуватись)	Створення системи економічної самопомоги та самозабезпечення на основі взаємодопомоги
Члени кооперативу є одночасно його власниками і користувачами	Членство в кооперативі є відкритим (потенційна доступність членства)	Соціально однорідне членство в кооперативі на основі спільних економічних та соціальних інтересів
Кооператив надає послуги своїм членам з метою скорочення витрат та/або збільшення доходів їхніх особистих господарств	Демократичне управління та контроль у кооперативі за принципом «один член – один голос», незалежно від суми вкладених коштів	Освітня робота серед членів та працівників, просвіта населення стосовно демократичних принципів кооперативного руху
Капітал кооперативу складаються з дольової (пайової) та неподільної (колективної) частин	Відповідальність членів за роботу та розвиток свого кооперативу на громадських засадах	Турбота про громаду, з якою пов'язані члени кооперативу

Незважаючи на те, що з ініціативи фахівців організацій, науковців, практиків ініціюється необхідність вирішення на законодавчому рівні проблем, що стримують розвиток безприбуткових сільськогосподарських кооперативів, визначені орієнтири у розвитку кооперації, так і не були досягнуті. І до цього часу в Україні відсутня чітка стратегія розвитку кооперації, державна політика в цій сфері є непослідовною, недостатньо виваженою та не спрямованою на довгострокову перспективу. У вітчизняному законодавстві має місце неузгодженість у вітчизняному законодавстві з приводу діяльності безприбуткової організації. Існують великі колізії між кооперативним і податковим законодавством щодо діяльності безприбуткового кооперативу.

Розвитку кооперації, як одному із головних інструментів досягнення економічного добробуту сільськогосподарських виробників та сільських територій у цілому на селі, має сприяти виважена державна політика, реалізація якої сприятиме формуванню чіткої стратегії розвитку кооперації; забезпечить використання певних фінансових пільг, особливо на перших порах функціонування кооперативу; передбачає формування бази інформаційно-медичного

забезпечення та формування багаторівневої політики регулювання консультацій.

Висновки. Кооперація, яка за своєю природою максимально враховує специфіку сільськогосподарського виробництва, є однією з ефективних форм господарювання на селі, за ринкових механізмів господарювання має велике соціально-економічне значення і потенційні можливості для забезпечення гармонійного розвитку села. Вітчизняний і світовий досвід свідчить про доцільність паралельного розвитку у сільськогосподарському виробництві як виробничих кооперативів, так і кооперативів виробників. Аграрна політика має сприяти формуванню сприятливих організаційно-економічних умов для поглиблення кооперативних відносин на селі.

Список використаних джерел

1. Кооперація нуждается в благоприятном налогообложении. Земельна спілка України// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zsu.org.ua/publikatsii-smi/9374>
2. Могиляний О. Реалії та парадокси аграрної політики//Економіка України. – 2008. – № 12. – С.40 -51
3. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації / В.В. Зіновчук та ін. / За ред. В. В. Зіновчука. - К. : Вища освіта, 2001.—462 с.
4. Сільське господарство України у 2013 році// [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
5. Туган-Барановський М.І. Політична економія: Курс популярний. – К.: Наук. Думка, 1994. – 264 с.

Чорнопищук Тетяна Іванівна

Кооперативний рух як фактор стабільного розвитку аграрного сектору економіки

Ключові слова: кооперація, кооперативні відносини, виробничий кооператив, обслуговуючий кооператив, безприбутковий кооператив.

Анотація. У статті розглянуто і досліджено історичний аспект розвитку кооперативного руху та оцінено процеси формування кооперативних відносин в сучасних умовах. За своєю природою кооперація, враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, є однією з ефективних форм господарювання на селі, за ринкових механізмів господарювання має велике соціально-економічне значення і потенційні можливості для забезпечення розвитку села.